

Radosław Marzęcki i Łukasz Stach

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Fakt czy artefakt?

Patriotyzm w życiu młodego pokolenia Polaków

Wielość dyskursów o patriotyzmie, inicjowanych cyklicznie z okazji kolejnych Narodowych Świąt Niepodległości, powinny prowadzić do postawienia – także na gruncie naukowym – pytania, jaką rolę odgrywa dzisiaj patriotyzm w życiu Polaków. W przeszłości często stawał się on motywem ludzkiego działania, szczególnie za sprawą wyzwań, jakim należało stawiać czoło: wojen, okupacji, utraty niepodległości. Pytanie nabiera jeszcze większego znaczenia w kontekście postaw ludzi młodych, urodzonych po 1989 roku. Oni zupełnie inaczej niż pokolenie ich rodziców postrzegają aktualną rzeczywistość. Za swoistą normę przyjmują coś, co starsze generacje traktują jako wywalczone. W swoich systemach wartości przypisują zagadnieniu patriotyzmu prawdopodobnie inną – mniejszą – rangę. Warto też zadać pytanie, czy patriotyzm posiada dzisiaj potencjał mobilizacyjny do działania: wspólnotowego i obywatelskiego.

Metodologia i problemy badawcze

Niniejszy artykuł stanowi próbę naukowego zdiagnozowania i opisania zjawiska patriotyzmu młodych Polaków. Zaprezentowane wnioski w dużej części pochodzą z badania ankietowego, którym objęto studentów z 15 uczelni państwowych, a zrealizowano je w połowie 2012 roku (próba badawcza liczyła 994 studentów). W celu poszerzenia kontekstu wnioskowania wykorzystano także rezultaty badań CBOS. Głównym celem projektu badawczego była próba całościowego naszkicowania portretu społeczno-politycznego współczesnej polskiej młodzieży studenckiej w Polsce, w tym wyjaśnienie określonych postaw i zachowań podejmowanych przez młodych Polaków podczas wyborów parlamentarnych w 2011 roku¹. W artykule natomiast wykorzystano tylko część zgromadzonych danych, których analiza

¹ Szczegółowe wyniki omówiono w pracach: *Dlaczego Palikot? Młodzi wyborcy Ruchu Palikota: przypadkowy czy „twardy” elektorat nowej siły na polskiej scenie politycznej*, red. R. Marzęcki, Ł. Stach, Warszawa 2013 oraz A. Guzik, R. Marzęcki, Ł. Stach, *Pokolenie '89. Aksjologia i aktywność młodych Polaków*, Kraków 2014.

posłużyła do udzielenia odpowiedzi na pytanie o to, w jakim stopniu zagadnienie patriotyzmu jest dzisiaj ważne dla Polaków (w ogólności) i młodych obywateli (w szczególności). Problemem wartym zastanowienia i wyjaśnienia jest również akceptowany i praktykowany model patriotyzmu. Na ile jest to jedynie emocjonalna relacja z ojczyzną, krajem, państwem, regionem, miejscowością, społeczeństwem? Na ile zaś interpretowany jest on w kategoriach praktycznego działania: na rzecz kraju, społeczności lokalnej, sąsiedzkiej itd.? Czy kojarzy się tylko z ekspresją wartości i symboli (np. poczuciem dumy z bycia Polakiem czy wywieszaniem flagi podczas świąt państwowych), czy może z pracą w wymiarze indywidualnym albo grupowym, dbałością o kulturę języka lub płaceniem podatków i przestrzeganiem prawa?

Patriotyzm niejedno ma imię, czyli próba zdefiniowania pojęcia

Pochodzenia terminu patriotyzm możemy doszukiwać się w czasach starożytnego Rzymu, zwłaszcza w takich słowach jak „patria” czy „patrius”. Oznaczały one ojczyznę, miasto, narodowość lub znane nam, rodzinne miejsce. Wyróżniano „patria sua” (lokalną) i bardziej abstrakcyjną „communis patria”. Ten drugi termin coraz bardziej nabierał nacechowania abstrakcyjnego i politycznego. W efekcie „patria” stała się synonimem polityki i państwa². Pojęcie to nie zginęło wraz z Cesarstwem Rzymskim, a w XVIII-wiecznej Europie patriotyzm stał się pojęciem związanym z państwem, z lojalnością wobec niego³.

Pojęcie to jest obecne również i dzisiaj, zarówno w debacie naukowej, jak też społeczno-politycznej. Obserwując polską scenę polityczną, jak też śledząc publicystykę, zauważamy, że określenie „patriotyzm” stanowi jedną z osi konfliktu, a jego postrzeganie jest bardzo zróżnicowane. Można znaleźć opinie, że pojęcie to jest anachroniczne, a nawet niebezpieczne⁴. Z drugiej strony padają głosy, że bez patriotyzmu i budowy wspólnoty narodowej niemożliwe jest osiągnięcie trwałego rozwoju państwa i pomyślności zamieszkujących go ludzi. Dodatkowo, pojęcie to zagościło w przestrzeni publicznej nie tylko dzięki publicznym czy politycznym polemikom, ale również dzięki popkulturowej otoczce (piosenki, gry komputerowe, rekonstrukcje historyczne⁵). W każdym razie określenie „patriotyzm” nie jest pojęciem, które wzbudza dzisiaj obojętność. Jak zauważa Ewa Nowicka-Włodarczyk „[...] wtedy, gdy sprawa dotyczy patriotyzmu, intensywność czynnika emocjonalnego jest szczególna. Już samo wprowadzenie do słownika rozmowy pojęcia patriotyzmu jest zwykle poczytywane za pewną deklarację lub wręcz demonstrację. Nic

² A. Vincent, *Patriotism and Human Rights*, „The Journal of Ethics”, vol. 13 (4), 2009, s. 348.

³ Tamże, s. 348–351.

⁴ Przykładem takiego podejścia jest chociażby tekst Tomasza Żuradzkiego, *Patriotyzm jest jak rasizm*, „Gazeta Wyborcza” 17.08.2007, s. 19.

⁵ K. Bimkiewicz, M. Kamionka, *Bierni społecznie, obywatele, patrioci? Postawy społeczne i obywatelskie studenckich wyborców Ruchu Palikota*, [w:] *Dlaczego Palikot?...*, s. 183.

zatem dziwnego, że w niektórych rodzajach dyskursu pojęcie to jest nieobecne, podczas gdy w innych stanowi oś organizującą”⁶.

Czym w ogóle jest patriotyzm? Jak można go zdefiniować? Czy oznacza on gotowość poświęcenia swego życia za kraj, czy może chęć, aby państwo, w którym mieszkamy, było „nowoczesne” i „normalne”? Czy patriotyzm ma wymiar wykluczający inne wspólnoty narodowe, a może pojęcie to nie kryje w sobie potencjału roszczenia sobie prawa do stwierdzenia, że nasz naród ponad innymi, nasze państwo ponad wszystko. Od razu należy zaznaczyć, że jednowymiarowe zdefiniowanie patriotyzmu jest trudne, a debata na temat istoty patriotyzmu, zwłaszcza w czasach globalizacji, toczy się nie tylko w Polsce. Jedna z definicji patriotyzmu, zaczerpnięta z podręcznika akademickiego, głosi, że patriotyzm to „postawy i zachowania społeczno-polityczne, dające wyraz przywiązania do własnej wspólnoty, wyrażające się w poświęceniu dla niej, przy jednoczesnym poszanowaniu innych wspólnot; jest to specyficzna forma solidarności ze wspólnotą, realizująca się w wypełnianiu przyjętych przez nią zasad i norm prawnych, a w tym tzw. powinności obywatelskich”⁷. Jak zauważa Andrzej Chodubski, patriotyzm ma w recepcji społeczno-politycznej pozytywne konotacje, w przeciwieństwie do np. nacjonalizmu. Niewykluczone jest jednak przekształcenie się postaw patriotycznych w nacjonalizm, jak też proces odwrotny. Autor zauważa też, że w przeciwieństwie do nacjonalizmu patriotyzm nie tworzy zwartego systemu idei⁸. Można znaleźć opinie, że patriotyzm jest czymś pomiędzy kosmopolityzmem a nacjonalizmem. Często bywa on zapisywany na poczet służby nacjonalizmowi, ale nie jest to zawsze prawdą. Przykładowo, patriota może uważać wojnę, którą gorąco popiera nacjonalista, za szkodliwą dla kraju. Patriotyzm może być źródłem narodowej dumy, ale też prowadzić do krytycznych wniosków w stosunku do własnego narodu czy państwa, a nawet do uczucia zażenowania postępowaniem danej wspólnoty państwowej⁹. Patriotyzm może być związany z aspirowaniem czy pragnieniem do dobrobytu oraz bezpieczeństwa społeczności politycznej i poczuciem zobowiązań wobec tej wspólnoty i jej mieszkańców¹⁰. Patriotyzm oznacza też (od około XVIII wieku aż po obecne czasy) specyficzny rodzaj lojalności wynikający z przynależności do regionu czy – najczęściej – państwa¹¹. Patriotyzm jest to także więź emocjonalna ze wspólnotą narodową, własnym państwem, gotowość do poświęcenia dla niej.

⁶ E. Nowicka-Włodarczyk, *Trudne dyskusje o patriotyzmie*, [w:] *Patriotyzm. Tożsamość narodowa. Poczucie narodowe*, red. E. Nowicka-Włodarczyk, Kraków 1998, s. 10.

⁷ A. Chodubski, *Jednostka, naród, państwo*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2002, s. 159.

⁸ Tamże, s. 159.

⁹ R. Audi, *Nationalism, Patriotism and the Cosmopolitanism in the Age of Globalization*, „The Journal of Ethics”, vol. 13 (4), 2009, s. 368.

¹⁰ M. Moore, *Is Patriotism an Associative Duty?*, „The Journal of Ethics”, vol. 13 (4), 2009, s. 385.

¹¹ A. Vincent, *Patriotism...*, s. 348.

Patriotyzm związany jest z pojęciem narodu, utożsamianym w kategoriach kulturowych lub biologicznych. To drugie znaczenie ma charakter wykluczający osoby o innym pochodzeniu etnicznym, ponieważ przynależność ta jest obiektywna, związana z faktem takiego a nie innego urodzenia. Naród w kategorii kulturowej stanowi wspólnotę jednostek związanych ze sobą wieloma więzami, takimi jak język, religia, więzy psychiczne (poczucie tożsamości narodowej), wspólna historia czy symbolika¹². W tym drugim ujęciu Polakiem może być każdy, który czuje się Polakiem, a patriotą każdy, który... W tym miejscu warto zastanowić się, co oznacza bycie patriotą dzisiaj.

Dawniej pojęcie to utożsamiano z kwestią poświęcenia dla kraju, nie wykluczając ofiary z własnego życia. Tragiczna historia polskich powstań czy hekatomby drugiej wojny światowej umocniła ten wzorzec patriotyzmu, jako postawy ofiarności. Faktycznie, bez uwzględnienia elementu patriotyzmu i idei wolnej Polski trudno wyjaśnić fenomen ludzi walczących ofiarnie i do końca, nawet wtedy, kiedy sprawa, za którą walczyli, była już przegrana. Jednakże dzisiaj nikt nie wymaga od Polaków, aby ginęli za swój kraj. Pytanie tylko, czy patriotyzm jako element postaw obywateli się zdezaktualizował, czy może powinien się unowocześnić? Czy nie powinniśmy odejść od ideału bohatera walczącego z wrogami kraju i próbować przedefiniować to zagadnienie? Jak można zdefiniować „nowoczesny patriotyzm”? Czy jest to tylko wypełnianie przyziemnych powinności takich jak płacenie podatków, sprzątanie po swoim psie, głosowanie, oszczędzanie energii, segregacji śmieci, kasowanie biletów i wspieraniu polskiej kultury, jak głosi jedna z ulotek¹³. Czy może jest to coś więcej?

Na stronie internetowej Prezydenta RP można odnaleźć wykładnię „nowoczesnego patriotyzmu”: „duma i radość ze wspólnych dokonań buduje więź opartą na: otwartości, poszanowaniu prawa, przywiązaniu do wspólnoty i realizacji indywidualnych umiejętności z pożytkiem dla dobra wspólnego. Prezydent Komorowski wyjątkową wagę przywiązuje do ożywienia inicjatyw obywatelskich, będących jednocześnie wyraźnym znakiem przywiązania do ojczyzny. Nowoczesny patriotyzm to włączanie polskiego dziedzictwa, historii i kultury do działań na rzecz rozwoju Polski. Działając na rzecz umocnienia fundamentu wspólnej przeszłości, Prezydent RP zamierza zbudować pomost między przeszłością i przyszłością, pokazując jak korzystać z przeszłości dla konkretnych wyzwań jutra. Przejawia się to w umocnieniu obywatelskości, promocji polskich sukcesów i podkreślaniu momentów dumy ze wspólnej historii”¹⁴. Dalej jest mowa o aktywności obywatelskiej, budowie społeczeństwa obywatelskiego, odwoływaniu się do historii, szacunku dla innych narodowości, grup religijnych i etnicznych, gotowości do dialogu, jak też poczucia z dumy bycia Polakiem. Powodami do tej dumy mogą być historia, kultura i sport¹⁵.

¹² S. Sagan, V. Serzhanova, *Nauka o państwie współczesnym*, Warszawa 2010, s. 145.

¹³ *Różne wizje patriotyzmu*, wolnymslowem.wordpress.com/2012/11/10/rozne-wizje-patriotyzmu [28.01.2014].

¹⁴ *Nowoczesny patriotyzm*, <http://www.prezydent.pl/prezydent/trzy-lata/nowoczesny-patriotyzm> [21.01.2014].

¹⁵ Tamże.

Widoczny jest tutaj nacisk zarówno na odniesienia do przeszłości, jak też na ideę, że patriotyzm ma być czynnikiem prorozwojowym, pomagającym organizować przyszłość. Ma wzmacniać obywatelskość, być elementem budowy „społeczeństwa obywatelskiego”, jak też dumy z bycia Polakiem, przy odrzuceniu niechęci do innych wspólnot narodowych czy religijnych. Mowa jest również o sporcie. Istotnie, manifestowanie patriotyzmu można dzisiaj próbować odnosić do takich zjawisk jak sport czy nawet konsumpcja. Istnieje pojęcie „patriotyzmu konsumenckiego” lub „patriotyzmu gospodarczego”¹⁶, a wydarzenia sportowe stały się jedną z form współzawodnictwa między narodami. Tworzą one poczucie identyfikacji z narodem i są elementem prestiżu danego państwa¹⁷. Sport był (i jest) wykorzystywany w polityce, a duże wydarzenia sportowe są elementem generowania solidarności narodowej poprzez kreowanie i dzielenie emocji, w tym patriotyzmu¹⁸. Patriotyzm bywa wykorzystywany nawet w marketingu, ponieważ osoby uważające się za patriotów są bardziej skłonne do przedkładania wytworów rodzimego przemysłu nad te pochodzące z importu¹⁹. Obecnie patriotyzm może manifestować się na wielu płaszczyznach i na wiele sposobów. Patriotą może być człowiek, który uczęszcza na uroczystości państwowe, wywiesza flagę i czuje się szczęśliwy w swoim kraju, jak też osoba, która rzetelnie płaci podatki, przestrzega prawa, przy tym na co dzień nie manifestując miłości do swego kraju, a wręcz bywając w stosunku do danej rzeczywistości krytyczna, choć nie krytykancka.

Jeszcze inne ujęcie proponuje Krystyna Skarżyńska, która podkreśla, że pomimo wielości definicji patriotyzmu możemy odnaleźć w nich wspólny element. Patriotyzm jest fenomenem odnoszącym się do życia zbiorowości, najczęściej

¹⁶ Przykładowo, uczestnicy seminarium „Współczesny patriotyzm w wymiarze społecznym i gospodarczym” (kwiecień 2012) podkreślali, że przykładem „nowoczesnego patriotyzmu” jest postawa wobec polskiej gospodarki, która może przejawiać się w codziennych decyzjach dotyczących zakupów, płacenia podatków czy kasowania biletów. W jednym z wątków dyskusji podkreślano, że dawniej przywiązanie do ojczyzny manifestowano w walce zbrojnej, dziś jest to odpowiedzialność na gospodarkę i sprawy ekonomiczne kraju; *Ojczyznę trzeba szanować*, <http://www.kurier365.pl/biznes/fora-gospodarcze/ojczyzn%C4%99-trzeba-szanowa%C4%87.html> [19.01.2014].

¹⁷ Przykładów wykorzystywania sportu w polityce, umacnianiu dumy narodowej i odwoływania się do patriotyzmu jest bardzo wiele. Olimpiada w 1936 roku stała się wielkim, propagandowym przedsięwzięciem dla władz III Rzeszy. Po upadku reżimu Hitlera i podziale Niemiec władze „tych stojących po właściwej stronie” Wschodnich Niemiec wykorzystywały sukcesy sportowe do budowy dumy i poczucia przynależności w stosunku do tego, jak się okazało, „sezonowego państwa”. Również w okresie PRL, jak też III RP sport był i jest elementem budowy dumy narodowej. Najbardziej aktualnym przykładem jest projekt kasku skoczka narciarskiego Kamila Stocha na Igrzyska Olimpijskie w Soczi, ozdobionego symbolem Polskich Sił Powietrznych. Można było znaleźć określenia, że jest to symbol „nowoczesnego patriotyzmu”.

¹⁸ Y. Kim, K. Yim, Y.J. Ko, *Consumer Patriotism and Response to Patriotic Advertising: Comparison of International vs. National Sport Events*, „International Journal of Sports Marketing & Sponsorship”, 3, 2013 s. 230.

¹⁹ Tamże, s. 232.

osiedlonej na danym terytorium. Przejawia się w pozytywnych odczuciach i emocjach wobec własnej grupy, jej członków, terytorium, w podkreślaniu przynależności, miłości, lojalności, wręcz dumy do niej, ale także w trosce i poświęceniu dla dobra tej zbiorowości. Patriotyzm to postawa jednostki wobec własnego narodu lub państwa, w którym żyje. Do tego dochodzi przekonanie, że członków tej samej narodowości czy narodu łączy coś więcej, niż tylko język czy ojczyzna. Łączy ich wspólna historia, podobny sposób przekazywania i wyrażania emocji, czy oceny zdarzeń²⁰. Dorota Simonides stwierdza z kolei, że „[...] szukanie definicji patriotyzmu nie rozwiąże nam niczego, jako że i tak wszędzie znajdziemy pewną podstawową siatkę pojęć, zamykającą się pomiędzy miłością ojczyzny a obowiązkiem wobec niej. Rzecz tylko w tym, jak pojmujemy ową miłość i jak realizujemy nasze poczucie obowiązku wobec ojczyzny”²¹. W innych perspektywach, patriotyzm przedstawiany jest jako miłość do własnego kraju, jego ludzi i instytucji. W ujęciu patriotycznym idea miłości i poświęcenia zakłada nawet poświęcenie swego życia (lub zabicie innej osoby) w obronie narodu, wolności czy tradycji²². Skłonności te niekoniecznie muszą owocować pozytywnymi czynami, ponieważ patriotyzm może prowadzić do idealizowania własnej wspólnoty, przy umniejszaniu innych, lub nawet ich negowaniu. Może zakładać ekspansjonizm, poszukiwanie wrogów lub też wykluczanie innych ze wspólnoty (*America – love it or leave it*)²³. Cytowany autor jest mocno sceptyczny wobec tego pojęcia, stwierdzając, że „nie można pokładać prawdziwej nadziei w patriotyzmie, jest w nim tylko ścieżka prowadząca do wojny, konfliktu lub alienacji”²⁴.

Uczucia narodowe czy miłość do ojczyzny mogą stać się siłą sprawczą pozytywnych procesów, ale – źle interpretowane – doprowadzić do dramatycznych i tragicznych skutków, czego przykładem była pierwsza wojna światowa²⁵. Faktem jest, że „[...] patriotyzm jest funkcjonalny psychologicznie dla jednostek, a także bywa pozytywny i negatywny, konstruktywny i ślepy, może przerodzić się w szowinizm, etnocentryzm, pseudopatriotyzm, nacjonalizm”²⁶. Nadmierna faworyzacja, poczucie „wyższości” własnego narodu, negatywne odczucia wobec innych krajów i narodów mogą prowadzić do wrogich zachowań wobec „innych” – mniejszości narodowych czy całych narodów²⁷. Klasycznym przykładem jest postępowanie Japończyków w Chinach, a następnie Azji w trakcie ich ekspansji zbrojnej w rejonie Chin i Pacyfiku w latach 1931–1945. Z jednej strony, motywowani ślepych posłuszeństwem wobec

²⁰ K. Skarżyńska, *Różne oblicza i funkcje patriotyzmu*, [w:] *Patriotyzm...*, s. 34–35.

²¹ D. Simonides, *Patriotyzm, tożsamość narodowa*, [w:] *Patriotyzm...*, s. 22–23.

²² R. LaMothe, *The Problem of Patriotism: a Psychoanalytic and Theological Analysis*, „Pastoral Psychology”, vol. 58 (2), 2009 s. 153.

²³ Tamże, s. 160.

²⁴ Tamże, s. 166.

²⁵ E. Nowicka-Włodarczyk, *Trudne...*, s. 12. Zob. D. Kasprovicz, *The Radical Right in Poland – from the Mainstream to the Margins. A Case of Interconnectivity*, [w:] *Radical Right in political process*, red. M. Minkenberg, London 2014.

²⁶ K. Skarżyńska, *Różne...*, s. 37.

²⁷ Tamże, s. 37–38.

cesarza i umiłowanie własnego kraju żołnierze, marynarze i piloci cesarstwa potrafili walczyć do końca nie szczędząc swego życia (a cywile potrafili znosić spadek poziomu życia, wyężoną pracę na rzecz wysiłku wojennego, a następnie koszmar nalotów amerykańskich). Z drugiej strony, szowinizm i przekonanie o własnej wyższości doprowadziły do serii straszliwych zbrodni na terytoriach okupowanych przez Japonię, na czele z mało znaną, ale przerażającą w swym okrucieństwie „rzezią Nankinu”²⁸.

Warto też pamiętać, że bez uwzględnienia pojęcia patriotyzmu trudno opisać historię kształtowania się państw narodowych. Richard Pipes podaje pouczający przykład rosyjskiego chłopstwa epoki późnego caratu, żyjącego w oderwaniu od wpływów pochodzących spoza jego wsi i pozbawionego poczucia tożsamości narodowej. Amerykański badacz cytuje Tołstoja:

Nigdy nie słyszałem w ludzkiej mowie żadnego wyrażenia uczuć patriotycznych, ale przeciwnie, często słyszałem najpoważniejszych i cieszących się wśród mas najwyższym szacunkiem ludzi głośno wyrażających całkowitą obojętność, a nawet pogardę, dla wszelkiego rodzaju manifestacji patriotycznych²⁹.

Autor podkreśla, że dzięki postawie izolacji i braku zainteresowania cokolwiek, co wykraczało poza granice danego regionu, rosyjskim chłopom brakowało zmysłu obywatelskiego i poczucia przynależności do szerszej wspólnoty. Dodaje też, że takie postawy były również charakterystyczne dla chłopów żyjących w krajach Zachodniej Europy, ale dzięki odpowiednim instytucjom (np. szkoła, stronnictwa polityczne, Kościół, własność prywatna) chłopstwo zostało wciągnięte w życie polityczne, gospodarcze i kulturalne poszczególnych krajów – uczyniono z nich obywateli³⁰.

Generalnie, patriotyzm może przybierać dwa oblicza. Kto może zaprzeczyć, że miłość do własnego kraju prowadzi ludzi do czynów odważnych i altruistycznych³¹? Jednakże, bezkrytyczna idealizacja własnego kraju i jego wartości może prowadzić zarówno do działań pięknych, jak i okrutnych. Przykładem są dzieje wojen, pełne opowieści o ludziach, którzy potrafili z pobudek patriotycznych dokonywać czynów bohaterskich, ale też dopuszczać się zbrodni, motywując je dobrem własnego kraju czy narodu.

²⁸ Szerzej o tym wydarzeniu i całej wojnie chińsko-japońskiej, zob. J. Polit, *Gorzki triumf. Wojna chińsko-japońska 1937–1945*, Kraków 2013. Opis japońskich okrucieństw w wojnie na Pacyfiku, choć budzący pewne kontrowersje (zarzut o zaniżanie liczby chińskich ofiar) znajduje się w: J.L. Margolin, *Japonia 1937–1945. Wojna Armii Cesarza*, przeł. J.P. Rurarz, Warszawa 2009. Również interesującym studium szowinizmu i wrogich odczuć względem walczących jest praca: J.W. Dower, *War Without Mercy. Race & Power in the Pacific War*, New York 1986.

²⁹ R. Pipes, *Rewolucja rosyjska*, przeł. T. Szafer, Warszawa 2006, s. 115.

³⁰ Tamże, s. 115–116.

³¹ R. LaMothe, *The Problem...*, s. 152.

Tożsamość narodowa w integrującej się Europie

Z poczuciem patriotyzmu związana jest kwestia tożsamości narodowej – poczucia przynależności do danej grupy narodowej, wraz z poczuciem odrębności od innych. Teoretycznie, proces integracji europejskiej powinien redukować dystans pomiędzy różnymi nacjami zamieszkującymi Stary Kontynent i formować nowy typ tożsamości – tożsamość europejską. Jednakże, pomimo procesów integracyjnych tożsamość narodowa nadal jest silna wśród mieszkańców krajów Unii Europejskiej. O ile część badaczy podnosi problem słabości państwa wobec procesów globalizacji, siły ponadnarodowych korporacji czy zagrożeń, których zwalczanie wymaga współpracy międzynarodowej³², to próba budowania ponadnarodowej „europejskiej tożsamości” jest wciąż projektem o charakterze pomysłu elit politycznych, będących skutkiem reorganizacji przestrzeni politycznej i społecznej w Europie, niż jej przyczyną³³. Faktem jest, że wśród mieszkańców krajów członkowskich UE dominuje raczej tożsamość mieszana, w której większy akcent kładziony jest na element narodowy (tabela 1).

Widać wyraźnie, że kosmopolityczna tożsamość europejska jako wyłączna kategoria identyfikacji społecznej jest rzadko spotykanym typem tożsamości. Nadal dominuje tożsamość narodowa, lub też tożsamość narodowa z dodatkiem „europejskiego” komponentu³⁴. Widać wyraźnie, że postępująca integracja stworzyła poczucie swoistej więzi europejskiej, lecz dotąd nie wytworzył się europejski naród, a tożsamość narodowa nie została wyparta lub zmarginalizowana³⁵. Należy też pamiętać, że unifikacja Europy jest postrzegana przez wielu Europejczyków jako wyzwanie dla narodowych tożsamości i kultur. Pomimo tego spora część Europejczyków godzi postawy jednoczesnego bycia członkiem własnego narodu i szerszej, europejskiej wspólnoty³⁶. Nie da się jednak ukryć, że coraz bardziej widoczna jest kontestacja części przepisów europejskich, zwłaszcza swobody przepływu ludzi. Ruchy o charakterze antyimigracyjnym, a także eurosceptycznym pojawiają się w krajach Unii

³² H. Kubiak, *U progu ery postwestfalskiej, Szkice z teorii narodu*, Kraków 2007; J. Raci-borski, *Unia Europejska jako imperium. Rozważania o koncepcji Ulricha Becka*, [w:] G. Babiński, M. Kapiszewska, *Zrozumieć współczesność*, Kraków 2009; U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna*, Warszawa 2002; U. Beck, *Władza i przeciwwładza w epoce globalnej*, Warszawa 2005.

³³ R. Szwed, *Tożsamość europejska versus tożsamość narodowa? Transformacja tożsamości zbiorowej w Unii Europejskiej*, [w:] *Konstruowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty interakcjonizmu symbolicznego*, red. E. Hałas, K. T. Konecki, Warszawa 2005, s. 311.

³⁴ Uzyskane wyniki są zbieżne z tymi wykazywanymi dekadę temu. Por. Ł. Stach, *Społeczeństwa państw nowych członków Unii Europejskiej z 2004 roku wobec integracji z jej strukturami. Obawy – nadzieje – oczekiwania*, Kraków 2011, s. 173.

³⁵ Tamże, s. 174.

³⁶ W. Arts, L. Halman, *National Identity in Europe Today. What the People Feel and Think*, „International Journal of Sociology”, vol. 35 (4), 2005, s. 70–71, [za:] Ł. Stach, *Społeczeństwa...*, s. 176.

Tabela 1. Tożsamość narodowa i europejska wśród mieszkańców krajów UE

Państwo	Czy w najbliższej przyszłości widzi się Pan/i jako...?			
	Tylko obywatel mego kraju (tożsamość narodowa)	Obywatel mego kraju i Europejczyk (tożsamość narodowa i europejska)	Europejczyk i obywatel mego kraju (tożsamość europejska i narodowa)	Tylko Europejczyk (tożsamość europejska)
Austria	36	52	9	1
Belgia	32	54	8	3
Bułgaria	47	42	5	1
Chorwacja	35	53	8	2
Cypr	51*	38	6	3
Czechy	45	45	5	3
Dania	43	53	4	0
Estonia	45	43	6	2
Finlandia	40	44	12	3
Francja	31	57	7	3
Grecja	41	51	4	0
Hiszpania	32	52	5	4
Holandia	34	55	9	1
Irlandia	53	31	5	7
Litwa	45	42	8	2
Luksemburg	23	52	15	10
Łotwa	46	41	7	2
Malta	26	66	3	2
Niemcy	29	58	9	2
POLSKA	33	56	8	2
Portugalia	43	48	4	2
Rumunia	41	32	7	7
Słowacja	27	62	7	2
Słowenia	39	48	6	3
Szwecja	42	52	4	1
Węgry	43	49	5	1
Wielka Brytania	60	33	3	2
Włochy	29	53	10	4
UE-27	38	49	7	3

Uwaga: wyróżniono odpowiedzi najczęściej wskazywane przez respondentów w danym kraju

* Interesujący jest fakt, że od poprzedniego badania (czerwiec 2012) na Cyprze zanotowano poważny (+12%) odsetek respondentów deklarujących „tylko tożsamość narodową”. Zapewne związane jest to z kryzysem ekonomicznym, który dotknął to państwo i narzucanymi mu przez m.in. UE sposobami walki z załamaniem gospodarczym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie EB 79, spring 2013

Europejskiej, ciesząc się przy tym poparciem potencjalnych wyborców³⁷. Idea przywiązania do własnego państwa posiada więc swoich, czasem dosyć radykalnych, zwolenników. Dodatkowo, jak zauważa Piotr Winczorek, pomimo przeobrażeń cywilizacyjnych w XX i XXI wieku państwo nadal pozostaje organizacją terytorialną, w której członkowie-obywatele pozostają pod władzą zwierzchnią. Jak pisze, „państwo jako wynalazek kulturowy ludzkości raczej umocniło niż osłabiło w tym czasie swą pozycję; stało się instytucją na tyle atrakcyjną, że mimo poszukiwań alternatywnych wobec niego rozwiązań społeczno-ustrojowych, nie zdołano jej zastąpić żadną inną”³⁸.

Patriotyzm – jak go rozumieją Polacy?

Na wstępie analizy danych empirycznych warto ustalić znaczenie przypisywane pojęciu patriotyzmu przez ogół społeczeństwa polskiego (tabela 2). Okazuje się, że Polacy najczęściej rozumieją patriotyzm jako traktowanie ojczyzny w kategoriach najwyższej wartości, związku uczuciowego (miłości) z ojczyzną. Niemal połowa (49%) badanych przez CBOS w 2008 roku tak właśnie zdefiniowała pojęcie patriotyzmu³⁹. Swoje przywiązanie do ojczyzny wyrażają oni często jako poczucie dumy czy odpowiedzialności za kraj, jak również świadomość tego, kim się jest. Widać zatem, że dla tej grupy obywateli patriotyzm oznacza przede wszystkim stan emocjonalny (poczucie więzi, duma, świadomość), który może, ale niekoniecznie musi przekładać się na określoną praktykę życia codziennego.

Drugą grupę definicji stanowią stwierdzenia, w których patriotyzm utożsamiany jest z konkretnym działaniem (w sensie indywidualnym i zbiorowym) na rzecz dobra kraju. Jego istotą jest poświęcenie się dla ojczyzny. Taka percepcja patriotyzmu pojawia się u 24% badanych. Rzadziej wiąże się go z kultywowaniem tradycji, dbaniem o kulturę czy szacunkiem dla narodowej symboliki. Nieco więcej niż co dziesiąty Polak utożsamia patriotyzm z walką w obronie kraju w sytuacji wojny. W ostatnim czasie – o czym wspomiano wcześniej – próbuje się wprowadzać do dyskursu publicznego nowe rozumienia patriotyzmu. W tym celu łączy się to pojęcie z określonymi postawami społecznymi – byciem porządnym obywatelem, płacącym podatki, wywiązującym się ze swoich obowiązków, przestrzegającym prawa itd. Dane CBOS pokazują jednak, że ta propozycja nie jest akceptowana przez samych obywateli. Zaledwie 4% respondentów tak rozumie patriotyzm. Równie rzadko wraz z patriotyzmem jest aktywność w sferze politycznej (uczestnictwo w wyborach, zainteresowanie polityką itp.). Zupełnie marginalnie uznawany jest on za przejaw

³⁷ Można wspomnieć tu takie ugrupowania jak Ruch Narodowy (Francja), który – wedle części sondaży – może liczyć na 1/3 głosów (stan na luty 2014), Prawdziwi Finowie (Finlandia, w 2011 roku ugrupowanie to zdobyło 19% głosów i 39 mandatów) lub też Partia Wolności (Holandia), która może liczyć na głosy około 15–20% Holendrów (stan na koniec 2013 roku). Pojawiają się opinie, że w najbliższych wyborach do Parlamentu Europejskiego frakcja eurosceptyków znacząco urosnie w siłę.

³⁸ P. Winczorek, *Nauka o państwie*, Warszawa 2005, s. 256.

³⁹ Pytanie miało charakter otwarty. Kategorie odpowiedzi zawarte w tabeli pochodzą z raportu CBOS; *Rozumienie patriotyzmu*, Komunikat CBOS, BS/167/2008, <http://www.cbos.pl>.

np. budowania pozytywnego wizerunku swojego kraju (1%), religijności (1%), popierania krajowych produktów (0,4%), kibicowania sportowcom (0,2%) czy szacunku do innych narodów (0,2%). Z drugiej strony, co warto zauważyć, w momencie badania tylko jeden na stu respondentów był przekonany o schyłku patriotyzmu.

Tabela 2. Percepcja pojęcia patriotyzmu wśród ogółu Polaków

Miłość do ojczyzny; ojczyzna jako najwyższa wartość	23%	49%
Poczucie więzi z krajem, przywiązanie do ojczyzny	15%	
Duma ze swojego kraju	5%	
Poczucie odpowiedzialności za swój kraj	3%	
Świadomość tego, kim się jest	3%	
Działania dla dobra kraju	13%	24%
Poświęcanie się dla kraju	5%	
Praca w wymiarze indywidualnym	3%	
Pomocniczość i współpraca z innymi ludźmi	3%	
Kultywowanie tradycji, świadomość historyczna	7%	14%
Szacunek dla symboli	3%	
Dbałość o kulturę, język	2%	
Wychowanie, edukacja	2%	
Walka w obronie kraju w sytuacji wojny	11%	12%
Walka w wymiarze ideologicznym	1%	
Bycie dobrym, porządnym obywatelem	1%	4%
Uczciwość, przestrzeganie prawa	3%	
Płacenie podatków	0,2%	
Służba wojskowa	0,2%	
Zainteresowanie polityką, udział w wyborach	3%	4%
Działalność polityczna	1%	
Demokracja, wolność słowa	0,4%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rozumienie patriotyzmu*, Komunikat CBOS, BS/167/2008, <http://www.cbos.pl>

Jak już wspomniano, Polacy najchętniej definiują patriotyzm przez pryzmat relacji uczuciowej z własnym krajem. Badanie ankietowe pozwala jednak ustalić jedynie deklaracje respondentów, niewiele zaś pozwala powiedzieć o rzeczywistym odczuwaniu tychże uczuć. Niemniej wydaje się, że są to deklaracje, które nie stanowią dla samych badanych wymagającego zobowiązania. Rzadko bowiem postrzegają oni za patriotyczne działanie na rzecz dobra kraju, kultywowanie tradycji, znajomość historii, dbanie o kulturę języka polskiego czy też przestrzeganie prawa. Ciekawym uzupełnieniem tego potencjału patriotyzmu Polaków są wyniki badania zrealizowanego przez IBRiS Homo Homini w 2014 roku⁴⁰. Pokazują one wyraźnie, że aż 41% dorosłych Polaków nie poświęciłoby nic dla dobra obecnej Polski. Prawie jedna piąta (19%) wyraża gotowość poświęcenia życia lub zdrowia, 17% – kariery, a 11% – majątku oraz bezpieczeństwa bliskich. 8% natomiast twierdzi, że ważniejsze od dobra Polski jest ich szczęście osobiste.

⁴⁰ T. Krzyżak, *Patriotyzm nie jest w cenie*, <http://www.rp.pl/artykul/17,1085889-Sondaz--Rz---Patriotyzm-nie-jest-w-cenie.html> [26.02.2014].

Patriotyzm młodego pokolenia Polaków

W trakcie badań na ogólnopolskiej próbie studentów posłużono się szeroko rozumianą koncepcją patriotyzmu. Dokonano więc próby zdiagnozowania tego zagadnienia zarówno w kategoriach gotowości do działania na rzecz poprawy sytuacji w Polsce, angażowania się na rzecz społeczności lokalnych, ale także gotowości do obrony kraju w czasie wojny czy poczucia dumy z bycia Polakiem oraz satysfakcji z faktu zamieszkiwania w Polsce. W każdej z tych kwestii sondowano opinie młodych respondentów odrębnie, nie wskazując przy tym, że pytanie stanowi wskaźnik poziomu patriotyzmu.

Pierwsze dwa wskaźniki odwołują się do patriotyzmu rozumianego jako praktyczne działanie, które wynika z więzi ze wspólnotą czy to na poziomie narodowym, czy też lokalnym. Studentów zapytano – w pierwszej kolejności – o to, jakie z wymienionych działań podjęli w celu poprawy sytuacji w Polsce lub zapobiegania pogorszeniu się tej sytuacji (tabela 3). Okazuje się, że największą grupę – aż 46% – stanowiły osoby, które w tym czasie nie podjęły się żadnej aktywności. Niemal jedna trzecia (30%) podpisywała petycje. Trzeba zauważyć, że współcześnie jest to aktywność, która nie wymaga od obywatela zbyt wiele. Choć trzeba ją docenić, to należy również podkreślić, że instrument petycji w większości przypadków posiada nikłą skuteczność wpływu na rzeczywistość społeczno-polityczną. Z kolei formy zaangażowania, które zmuszają do poświęcenia większej ilości czasu, jak kontakt z politykiem, działalność w partii politycznej czy organizacji społecznej czy udział w demonstracji, praktykowane są niezwykle rzadko. W odpowiedziach studentów widać dodatkowo swoistą „schizofrenię”, która polega na tym, że odpowiadając na pytanie o to, która z form aktywności zapewnia skuteczny wpływ na politykę najczęściej wskazują kandydowanie w wyborach, spotkania z politykami oraz przystąpienie do partii politycznej. Natomiast praktyka codziennego życia pokazuje, że młodym ludziom na takim wpływie zupełnie nie zależy.

Tabela 3. Zaangażowanie młodych Polaków w działania na rzecz poprawy sytuacji w kraju

Istnieją różne sposoby działania na rzecz poprawy sytuacji w Polsce lub zapobiegania pogorszeniu się jej. Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy podjął Pan/i któreś z poniższych działań?	
Kontaktował/a się z politykiem, urzędnikiem na szczeblu rządowym lub samorządowym?	4%
Działal/a w partii politycznej lub organizacji podejmującej działalność społeczną lub polityczną?	1%
Działal/a w innego rodzaju organizacji lub stowarzyszeniu?	6%
Nosił/a lub umieszczał/a w widocznym miejscu znaczek/nalepkę propagującą jakąś kampanię lub akcję?	5%
Podpisywał/a petycję?	30%
Brał/a udział w legalnej publicznej demonstracji?	3%
Bojkotował/a lub celowo nie kupował/a określonych towarów, produktów?	5%
Nie podjąłem/podjęłam się żadnych działań	46%

Źródło: badania własne

Jeszcze większy odsetek badanych (63%) deklaruje, że w dłuższym okresie – ostatnich dwóch lat – nie podejmował żadnych działań na rzecz społeczności lokalnej, rozumianej szeroko: jako osiedle, gmina, miejscowość, parafia czy najbliższe sąsiedztwo (tabela 4).

Tabela 4. Zaangażowanie młodych Polaków w działania na rzecz społeczności lokalnej

Czy w ciągu ostatnich dwóch lat zdarzyło się Panu/Pani angażować w działania na rzecz społeczności lokalnej (osiedla, gminy, miejscowości, parafii, najbliższego sąsiedztwa)?	
Tak	37%
Nie	63%

Źródło: badania własne

Widać zatem, że potencjał społecznikowski, swoisty rodzaj kapitału społecznego, który w pewnym sensie można utożsamiać z patriotyzmem, jest dosyć słaby. Z drugiej strony, nie wolno pomijać faktu, że 37% studentów przyznaje się do zaangażowania na rzecz społeczności lokalnej. Nie mamy jednak pewności, że była to działalność istotna pod względem jakościowym (np. długotrwałe i aktywne członkostwo w organizacjach społecznych), a jak pokazują wcześniejsze wnioski, ale również rezultaty innych badań⁴¹, w praktyce ma ona charakter raczej incydentalny, sytuacyjny i niewymagający zbyt dużego poświęcenia.

Jeśli potraktujemy pojęcie patriotyzmu w sposób bardziej klasyczny, często obecny w wytworach kultury (literatura, film), ale także publicystyce i połączymy je z gotowością do obrony kraju w sytuacji wojny, to otrzymamy bardziej pozytywny obraz młodych Polaków (tabela 5). 47% badanych twierdzi, że gdyby doszło do wojny, byłoby skłonnych walczyć w obronie kraju. Przeciwnego zdania jest 23%, z kolei niemal jedna trzecia ma problem z wyrażeniem jednoznacznej opinii. Naturalnie, odpowiedzi na pytanie zawarte w kwestionariuszu opisują jedynie stan hipotetyczny: „co by było, gdyby...?”. W rzeczywistości trudność polega na braku możliwości weryfikacji takich postaw. Właśnie dlatego, prawdopodobnie, z większą łatwością przychodzi ich deklarowanie.

Tabela 5. Gotowość młodych Polaków do obrony kraju

Oczywiście, wszyscy mamy nadzieję, że nie będzie następnej wojny, lecz gdyby do niej doszło, czy był(a)by Pan/i skłonny/a walczyć w obronie naszego kraju?	
Tak	47%
Nie	23%
Trudno powiedzieć	31%

Źródło: badania własne

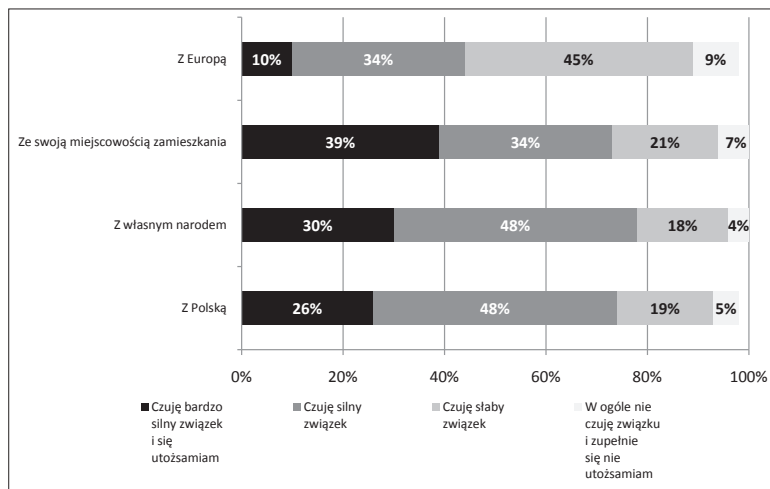
Dwa ostatnie wskaźniki potwierdzają tezy zawarte wcześniej. Patriotyzm rozumiany jako swoisty stan uczuciowy względem ojczyzny jest silnie obecny wśród respondentów. Zdecydowana większość z nich czuje dumę z faktu, że jest Polakiem

⁴¹ R. Marzęcki, *Młody...*, s. 102–104.

(w tym 31% twierdzi, że czuje się zdecydowanie dumny). Odmiennego zdania jest tylko 13% badanych (w tym zaledwie 3% zdecydowanie owej dumy nie odczuwa)⁴². 67% studentów odczuwa szczęście dlatego, że mieszka w Polsce. 60% deklaruje, że swoją przyszłość zamierza spędzić w Polsce (choć 15% wyraża chęć wyjazdu za granicę), mimo że niemal połowa (49%) przyznaje, że młodzi ludzie w Polsce nie mają szans na rozwój.

Warto na koniec tego fragmentu odwołać się jeszcze do badań CBOS. Patriotyzm należy do statystycznie najczęściej wymienianych przez ogół Polaków czynników łączących Polaków (obok innych, takich jak: klęski, katastrofy, nieszczęścia, wielkie tragedie, zagrożenia, kataklizmy, sytuacje kryzysowe, religia, wiara, katolicyzm, historia, przeszłość)⁴³. Jednocześnie patriotyzm stanowi drugą w kolejności (po polskiej gościnności) cechę, z której Polacy powinni czuć się dumni. Co do tego przekonanych jest 42% wszystkich respondentów i 48% z kategorii wiekowej 18–24 lata⁴⁴. Ludzie młodzi bardzo często deklarują silny związek z Polską (74%) oraz własnym narodem (78%). Równie często odczuwają związek z miastem lub wsią, w której mieszkają (73%), a dodatkowo w tym przypadku trzeba podkreślić, że aż 39% z nich nie tylko odczuwa związek, ale również utożsamia się z miejscowością zamieszkania. Najśłabsza z kolei w tej grupie wiekowej jest identyfikacja z Europą (44%). Większość badanych deklaruje słaby związek lub jego brak na tym poziomie (wykres 1).

Wykres 1. Poziom poczucia związku i utożsamienia młodych Polaków z określonymi podmiotami

Uwaga: pominięto kategorię „Trudno powiedzieć”

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Co łączy Polaków?*, Komunikat CBOS, BS/168/2013, <http://www.cbos.pl>

⁴² 9% nie ma zdania na ten temat.

⁴³ *Co łączy Polaków?*, Komunikat CBOS, BS/168/2013, <http://www.cbos.pl>.

⁴⁴ *Powody do dumy i wstydu dla Polaków*, Komunikat CBOS, BS/30/2010, <http://www.cbos.pl>.

Patriotyzm w codziennym życiu młodych Polaków

Pojęcie patriotyzmu w badaniach studentów pojawiło się również w sposób bardziej bezpośredni. Celem tego zabiegu było przede wszystkim ustalenie, jak ważną rolę odgrywa ono w życiu codziennym młodych Polaków (tabela 6). Pośród innych wartości zaproponowanych w kwestionariuszu ankiety, patriotyzm wskazywany był najrzadziej jako najważniejszy element codziennego życia. Najczęściej wymieniano takie cechy, jak: miłość, rodzina, szacunek dla innych czy uczciwość. Trzeba zauważyć, że respondenci najprawdopodobniej traktowali to pojęcie w węższym – najbardziej konwencjonalnym – sensie, jako poczucie związku z własną ojczyzną.

Tabela 6. Wartości codziennego życia młodych Polaków

Którą z wymienionych cech postawił(a)by Pan/Pani na pierwszym miejscu, jako najważniejszą w codziennym życiu?	
Miłość, rodzina	35%
Szacunek dla drugiego człowieka	25%
Uczciwość	15%
Pracowitość	5%
Wierność partnerowi	4%
Tolerancja	3%
Prawdomówność	3%
Spyt	3%
Korzystanie z życia, rozrywki	3%
Religijność	2%
Przestrzegania prawa	1%
Patriotyzm	1%

Źródło: badania własne

Studentów zapytano także o to, na ile określone formy aktywności stanowią wyraz postawy patriotycznej. Mogli oni oceniać każdą z nich z osobna, korzystając z pięciopunktowej skali, na której wyższe wartości oznaczały, że dane zachowanie w większym stopniu wyraża postawę patriotyczną. Dane z tabeli 7 zawierają średnie wartości dla każdej formy aktywności wyliczone ze wspomnianej skali. Powstała z nich hierarchia zachowań i postaw, które badani uznają za przejaw patriotyzmu, choć niekoniecznie muszą sobie to na co dzień uświadamiać. Z drugiej strony, choć brak na to miejsca w niniejszym artykule, interesująca byłaby analiza, na ile w rzeczywistości młodzi ludzie zachowują się w sposób patriotyczny w odniesieniu do proponowanej przez siebie wykładni tego pojęcia (tzn. w jakim stopniu znają hymn państwowy czy historię Polski, jak często głosują w wyborach, przestrzegają prawa, posługują się poprawną polszczyzną itd.).

Tabela 7. Elementy postaw patriotycznych młodych Polaków

Która z poniższych form aktywności jest Pana/i zdaniem wyrazem postawy patriotycznej. Proszę ocenić na skali, gdzie „1” oznacza: „całkowicie nie wyraża patriotyzmu”, a „5” oznacza: „całkowicie wyraża patriotyzm”	
Znajomość hymnu państwowego	4,34
Głosowanie w wyborach	4,19
Znajomość historii kraju	4,06
Gotowość do obrony kraju	3,96
Przestrzeganie prawa	3,88
Wywieszanie flagi podczas świąt państwowych	3,88
Posługiwanie się poprawną polszczyzną	3,84
Przywiązanie do symboli narodowych	3,74
Kultura osobista w kontaktach z cudzoziemcami	3,68
Działalność na rzecz społeczności lokalnej	3,45
Kibicowanie narodowym reprezentacjom	3,33
Uczestnictwo w nabożeństwach podczas świąt narodowych i państwowych	3,01
Płacenie podatków	2,85

Źródło: badania własne

Za najbardziej patriotyczne młodzi Polacy uznają: znajomość hymnu państwowego, głosowanie w wyborach oraz znajomość historii kraju (średnie powyżej 4,00). W mniejszym stopniu z patriotyzmem wiążą takie zachowania i dyspozycje jak: przestrzeganie prawa, wywieszanie flagi podczas świąt państwowych, posługiwanie się poprawną polszczyzną, przywiązanie do symboli narodowych, kultura osobista w kontaktach z cudzoziemcami, działalność na rzecz społeczności lokalnej czy kibicowanie narodowym reprezentacjom. Najrzadziej z kolei utożsamiają go z uczestnictwem w nabożeństwach podczas świąt narodowych i państwowych oraz – co przeczy zakorzenieniu się nowej koncepcji patriotyzmu – płaceniem podatków. Powyższa hierarchia odsłania raczej tradycyjną percepcję patriotyzmu. Takie zachowania jak płacenie podatków czy działalność na rzecz społeczności lokalnej, które często stawiane są za wzór zachowania nowoczesnego patrioty, w opiniach badanych studentów wyrażają „miłość do ojczyzny” w mniejszym stopniu. Także wiele innych przykładów – jak kultura języka polskiego czy nawet przestrzeganie prawa – relatywnie rzadko identyfikowane są z postawą patriotyczną.

Podsumowanie

W utworze zespołu T.Love *Wychowanie* możemy usłyszeć takie zdanie: „Ojczyznę kochać trzeba i szanować. Nie deptać flagi i nie pluć na godło”. Czy współczesna młodzież akademicka wypełnia słowa tej piosenki, czy może bliżej jest jej do słów wypowiedzianych przez pisarza Szczepana Twardocha: „Polski w Polsce wszyscy nienawidzą”⁴⁵? Zdecydowanie należy odrzucić twierdzenie, że młodzi Polacy nienawidzą Polski. Badania wskazują, że deklarują oni silny związek z krajem czy

⁴⁵ Szczepan Twardoch: *Polski w Polsce wszyscy nienawidzą*, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/szczepan-twardoch-polski-w-polsce-wszyscy-nienawidza/ndn7t> [27.02.2013].

miejszem swego zamieszkania, w większości są dumni z bycia obywatelem kraju nad Wisłą, a połowa z nich broniłaby kraju, w którym mieszka. Generalnie, patriotyzm respondentów ma raczej wymiar deklaracyjny i emocjonalny. Nie „depczą” oni flagi, ani też nie „plują” na polskie godło. Istnieje poczucie związku z Polską, przywiązanie do symboliki narodowej, młodzi ludzie wskazują, że należy przestrzegać prawa i głosować w wyborach. Problemem jednakże jest to, że patriotyzm ten nie przekłada się na konstruktywne, obywatelskie działania. Młodzi Polacy lubią swój kraj (pomimo, że bywają wobec niego krytyczni), ale niekoniecznie podejmują realne działania, aby zmienić go na lepsze.

Bibliografia

- Arts W., Halman L., *National Identity in Europe Today. What the People Feel and Think*, „International Journal of Sociology”, vol. 35 (4), 2005
- Audi R., *Nationalism, Patriotism and the Cosmopolitanism in the Age of Globalization*, „The Journal of Ethics”, vol. 13 (4), 2009
- Beck U., *Władza i przeciwwładza w epoce globalnej*, przeł. J. Łoziński, Warszawa 2005
- Beck U., Grande E., *Europa kosmopolityczna*, przeł. A. Ochocki, Warszawa 2002
- Bimkiewicz K., Kamionka M., *Bierni społecznie, obywatele, patrioci? Postawy społeczne i obywatelskie studenckich wyborców Ruchu Palikota*, [w:] *Dlaczego Palikot? Młodzi wyborcy Ruchu Palikota: przypadkowy czy „twardy” elektorat nowej siły na polskiej scenie politycznej*, red. R. Marzęcki, Ł. Stach, Warszawa 2013
- Chodubski A., *Jednostka, naród, państwo*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2002
- Co łączy Polaków?*, Komunikat CBOS, BS/168/2013, <http://www.cbos.pl>
- Dlaczego Palikot? Młodzi wyborcy Ruchu Palikota: przypadkowy czy „twardy” elektorat nowej siły na polskiej scenie politycznej*, red. R. Marzęcki, Ł. Stach, Warszawa 2013
- Dower J.W., *War Without Mercy. Race & Power in the Pacific War*, New York 1986
- European Citizenship*, Standard Eurobarometer 79, spring 2013, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb79/eb79_citizen_en.pdf
- Guzik A., Marzęcki R., Stach Ł., *Pokolenie '89. Aksjologia i aktywność młodych Polaków*, Kraków 2014
- Kasprowicz D., *The Radical Right in Poland – from the Mainstream to the Margins. A Case of Interconnectivity*, [w:] *Radical Right in political process*, red. M. Minkenberg, London 2014
- Kim Y., Yim K., Ko Y.J., *Consumer Patriotism and Response to Patriotic Advertising: Comparison of International vs. National Sport Events*, „International Journal of Sports Marketing & Sponsorship”, 3, 2013
- Krzyżak T., *Patriotyzm nie jest w cenie*, <http://www.rp.pl/arttykul/17,1085889-Sondaz-Rz---Patriotyzm-nie-jest-w-cenie.html> [26.02.2014]
- Kubiak H., *U progu ery postwestfalskiej, Szkice z teorii narodu*, Kraków 2007
- LaMothe R., *The Problem of Patriotism: a Psychoanalytic and Theological Analysis*, „Pastoral Psychology”, vol. 58 (2), 2009
- Margolin J.L., *Japonia 1937–1945. Wojna Armii Cesarza*, przeł. J.P. Rurarz, Warszawa 2009
- Marzęcki R., *Młody obywatel we współczesnej demokracji europejskiej*, Kraków 2013
- Moore M., *Is Patriotism an Associative Duty?*, „The Journal of Ethics”, vol. 13 (4), 2009

- Nowicka-Włodarczyk E., *Trudne dyskusje o patriotyzmie*, [w:] *Patriotyzm. Tożsamość narodowa. Poczucie narodowe*, red. E. Nowicka-Włodarczyk, Kraków 1998
- Nowoczesny patriotyzm, <http://www.prezydent.pl/prezydent/trzy-lata/nowoczesny-patriotyzm> [21.01.2014]
- Ojczyznę trzeba szanować, <http://www.kurier365.pl/biznes/fora-godpodarcze/ojczyzn%C4%99-trzeba-szanowa%C4%87.html> [19.01.2014]
- Pipes R., *Rewolucja rosyjska*, przeł. T. Szafer, Warszawa 2006
- Polit J., *Gorzki triumf. Wojna chińsko-japońska 1937–1945*, Kraków 2013
- Powody do dumy i wstydu dla Polaków, Komunikat CBOS, BS/30/2010, <http://www.cbos.pl>
- Raciborski J., *Unia Europejska jako imperium. Rozważania o koncepcji Ulricha Becka*, [w:] G. Babiński, M. Kapiszewska, *Zrozumieć współczesność*, Kraków 2009
- Różne wizje patriotyzmu, wolnyslowem.wordpress.com/2012/11/10/rozne-wizje-patriotyzmu [28.01.2014]
- Rozumienie patriotyzmu, Komunikat CBOS, BS/167/2008, <http://www.cbos.pl>
- Sagan S., Serzhanova V., *Nauka o państwie współczesnym*, Warszawa 2010
- Simonides D., *Patriotyzm, tożsamość narodowa*, [w:] *Patriotyzm. Tożsamość narodowa. Poczucie narodowe*, red. E. Nowicka-Włodarczyk, Kraków 1998
- Skarżyńska K., *Różne oblicza i funkcje patriotyzmu*, [w:] *Patriotyzm. Tożsamość narodowa. Poczucie narodowe*, red. E. Nowicka-Włodarczyk, Kraków 1998
- Stach Ł., *Spółczesne państwo nowych członków Unii Europejskiej z 2004 roku wobec integracji z jej strukturami. Obawy – nadzieje – oczekiwania*, Kraków 2011
- Szczepan Twardoch: *Polski w Polsce wszyscy nienawidzą*, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/szczepan-twardoch-polski-w-polsce-wszyscy-nienawidza/ndn7t> [27.02.2013]
- Szwed R., *Tożsamość europejska versus tożsamość narodowa? Transformacja tożsamości zbiorowej w Unii Europejskiej*, [w:] *Konstruowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty interakcjonizmu symbolicznego*, red. E. Hałas, K.T. Konecki, Warszawa 2005
- Vincent A., *Patriotism and Human Rights*, „The Journal of Ethics”, vol. 13 (4), 2009
- Winczorek P., *Nauka o państwie*, Warszawa 2005
- Żuradzki T., *Patriotyzm jest jak rasizm*, „Gazeta Wyborcza” 17.08.2007

Fact or artifact? Patriotism in the life of young Poles

Abstract

The article is an attempt to scientifically explain the role patriotism holds in the life of the Polish society. Special attention has been paid to young citizens, born after 1989, who understand and respect the value of the socio-systematic changes in Poland different than their parents generation. Based on their own questionnaire study the Authors are also trying to describe the way of perceiving this phenomenon: how much is it just an emotional bond with the homeland, country, state, region, city, society, and how much is it a practical action for the good of the country or local society? The article also includes the overview of different views on patriotism in the theoretical approach. The phenomenon of patriotism is being considered in the context of the wider issue: national/European identity, hierarchy of values or citizen activity.

Key words: patriotism, young generation, adolescents, national identity, civil society